

IDEHISTORIE - HVORFOR OG HVORDAN?

Jeg ved ikke med sikkerhed om de, der inden for den politiske videnskabs rammer koncentrerer sig om idé- og teorihistorisk forskning eller dog har en særlig interesse i dette område, føler det som om de af politologer med andre specialer bliver betragtet som hvad D. Favrhøldt i anden, men lignende forbindelse har kaldt "absolutte spildprodukter".¹⁾ Men forholder det sig sådan, skal det ikke undre mig. ,

Det er jo ubestrideligt, at idé- og teorihistorien forsigtigt sagt ikke har den centrale interesse i vore dages politiske forskning. En hurtig gennemgang af en bibliografi kan med lethed overbevise en herom. Holder vi den internationale politik udenfor, så dominerer produktionen inden for fagområdet det pol.system, og andre områders nærhed til eller relevans for studiet af dette aspekt synes positivt korreleret med den videnskabelige frembringelse inden for disse. Intet under derfor at idé- og teorihistorien ligger i periferien, med øjensynlig fare for helt at blive skudt ud til siden, når man tager den udbredte skepsis overfor fagets relevans i betragtning. Og at denne eksisterer, kan man lettest overbevise sig om ved at studere forskellige forfatteres apologetiske indlæg for idéhistorien i debatten om den politiske videnskabs forskningsområde og -opgaver.

Konjunkturen er altså åbenbart ikke i idéhistoriens favør, omend den nok har bedret sig en del. Når man i dag nægter denne disciplin eksisterensberettigelse i den pol.videnskab, sker det dog ud fra et relevanskriterium snarere end udfra en principfast indstilling til vurderinger. Den, der i dag giver sig til at arbejde med pol.idéer og idésystemer, kan derfor ikke uden videre betragtes som et petrefakt fra den pol.videnskabs tertiær med uforløste filosofiske tilbøjeligheder. Der kan ganske vist hos nogle forfattere findes tegn på, at idéhistorien tjener dem som en trojansk hest for deres almindelige opfattelse af den pol.filosofis plads i moderne forskning. Men det synes at være reglen for idéhistorikere. Selvom man imidlertid ikke forkaster idéhistorien, fordi den beskæftiger sig med noget, der i en sådan grad unddrager sig videnskabelig bedømmelse, som vurderinger som manifestationer af personlige fordomme iflg. den logiske positivisme gør, er relevansproblemet alvorligt nok til at kunne true idéhistorien med udelukkelse fra kredsen af de til pol.videnskab hørende discipliner.

For behavioralismen synes problemet klart til evidens. I dens ortodokse form havde den ingen plads for idéhistorien, der faldt igennem udfra et hvil-

1) David Favrhøldt: Filosofi og samfund, København 1968.

IDEHISTORIE - HVORFOR OG HVORDAN?

Jeg ved ikke med sikkerhed om de, der inden for den politiske videnskabs rammer koncentrerer sig om idé- og teorihistorisk forskning eller dog har en særlig interesse i dette område, føler det som om de af politologer med andre specialer bliver betragtet som hvad D. Favrhøldt i anden, men lignende forbindelse har kaldt "absolutte spildprodukter".¹⁾ Men forholdet sig sådan, skal det ikke undre mig. ,

Det er jo ubestrideligt, at idé- og teorihistorien forsigtigt sagt ikke har den centrale interesse i vore dages politiske forskning. En hurtig gennemgang af en bibliografi kan med lethed overbevise en herom. Holder vi den internationale politik udenfor, så dominerer produktionen inden for fagområdet det pol.system, og andre områders nærhed til eller relevans for studiet af dette aspekt synes positivt korreleret med den videnskabelige frembringelse inden for disse. Intet under derfor at idé- og teorihistorien ligger i periferien, med øjensynlig fare for helt at blive skudt ud til siden, når man tager den udbredte skepsis overfor fagets relevans i betragtning. Og at denne eksisterer, kan man lettest overbevise sig om ved at studere forskellige forfatteres apologetiske indlæg for idéhistorien i debatten om den politiske videnskabs forskningsområde og -opgaver.

Konjunkturen er altså åbenbart ikke i idéhistoriens favør, omend den nok har bedret sig en del. Når man i dag nægter denne disciplin eksisterensberettigelse i den pol.videnskab, sker det dog ud fra et relevanskriterium snarere end udfra en principfast indstilling til vurderinger. Den, der i dag giver sig til at arbejde med pol.idéer og idésystemer, kan derfor ikke uden videre betragtes som et petrefakt fra den pol.videnskabs tertiær med uforløste filosofiske tilbøjeligheder. Der kan ganske vist hos nogle forfattere findes tegn på, at idéhistorien tjener dem som en trojansk hest for deres almindelige opfattelse af den pol.filosofis plads i moderne forskning. Men det synes at være reglen for idéhistorikere. Selvom man imidlertid ikke forkaster idéhistorien, fordi den beskæftiger sig med noget, der i en sådan grad unddrager sig videnskabelig bedømmelse, som vurderinger som manifestationer af personlige fordomme iflg. den logiske positivisme gør, er relevansproblemet alvorligt nok til at kunne true idéhistorien med udelukkelse fra kredsen af de til pol.videnskab hørende discipliner.

For behavioralismen synes problemet klart til evidens. I dens ortodokse form havde den ingen plads for idéhistorien, der faldt igennem udfra et hvil-

1) David Favrhøldt: *Filosofi og samfund*, København 1968.

ket som helst behavioralistisk syn på den pol.videnskabs mål og midler.²⁾ Det, idéhistorien beskæftiger sig med, er jo netop de systemer, de "metafysiske spekulationer", "political theories", behavioralismen var en reaktion imod. Ikke bare betragtedes de ikke længere som legitime frembringelser af pol. forskning. For den nyorientering af forskningen behaviorismen ønskede havde de heller ikke nogen relevans som udgangspunkt. Thi hvad var egentlig indholdet af de systemer, idéhistorien tumlede med? Bragt på den mindste fællesnævner "den gode stat", en problemformulering, enhver ortodoks behavioralist måtte afvise, både hvad det "gode" angik - thi det var ikke videnskabens opgave at tage stilling til - og hvad "staten" angik - thi det var ikke noget relevant problem i behavioralisternes øjne. Skulle idéhistorien kunne forsyne behavioristerne med relevante problemformuleringer eller metodehenvisninger? Umuligt. Endelig så behaviorismen idealet i en så naturvidenskabelig pol.videnskab som mulig - og hvad var så mere nærliggende end at parallellisere forholdet mellem idéhistorie og pol.videnskab med forholdet mellem naturvidenskabernes historie og f.ex. den moderne fysik? Hvilken betydning havde den aristoteliske fysik for den moderne naturvidenskabelige forskning? Og hvilken betydning havde Aristoteles' Politeia for den moderne pol.forskning? Åbenbart den samme, nemlig ingen.

Nu, hvor den ortodokse behaviorisme synes godt i færd med selv at blive til et emne for idé- og teorihistorien, kan dennes stilling til idéhistoriens relevans for den pol.videnskab tages op til ny overvejelse. Dette må utvivlsomt ske i lyset af den Eastonske definition af den pol.videnskabs område eller en variant af denne.

Den moderne politologi synes med nogle af de anvendte modeller både på det mikro- og det makroanalytiske plan at holde én dør åben for studiet af bl.a. idéer og ideologier som relevante faktorer i den pol.proces.

Man må dog være opmærksom på, at det er ret tvivlsomt, hvor meget idé- og teorihistorien her kan bidrage til analysen. Som regel vil der være en ikke ubetydelig forskel mellem den form og det indhold, idéerne har som studieobjekter for idéhistorien og som faktor i den pol.aktivitet. I en konkret forskningssituation, hvor man er interesseret i at få idéers rolle i en bestemt begivenhed belyst, kan man derfor ikke uden videre regne med at idéhistorien kan bidrage med væsentlige oplysninger. Spørgsmålene man ønsker besvaret hvv. i idéhistorien og i faget det pol.system er for forskellige hertil.

Det synes således i det mindste at være meget problematisk at ville påvise, at studiet af pol.ideers og teoriers historie, sådan som den pol.videnskabs område i dag opfattes, er direkte relevant for studiet af den akti-

2) S. Neumann: Die politische Forschung in den Vereinigten Staaten, i: Politische Forschung (Herausgeber Otto Stammer), Köln 1960.

vitet der vedrører fordelingen af sociale værdier gennem soc.normer i samfundet. I alle tilfælde må man regne med, at dette kan bestrides, idet det vil kunne påstås, at kendskabet til idé- og teorihistorien ikke forsyner en med oplysninger, der kan forklare de processer, man interesserer sig for i faget det pol.system. Men skyldes dette ikke, at man opfatter begrebet relevans for snævert?

Det er min personlige opfattelse, at uanset om idéhistorien med konkrete resultater kan bidrage til forståelsen af det pol.system eller ej, så er det ikke muligt at reducere den til samme rolle som den, naturvidenskaberne historie spiller i forhold til fysikken.

For det første kan idé- og teorihistorien betragtes som en vigtig problemkatalysator. Kendskab til idéhistorien betyder kendskab til en række problemer, som går igen og igen fra Platon til vore dage. Det betyder videre et incitament til ikke at tage som givet og selvfølgelig, hvad der kun er en hævdvunden måde at anskue problemer på.

For det andet komme vi ikke forudsætningsløst til problemerne. Vi slæber på en imponerende tradition i vor forestillings- og begrebsverden. Ved siden af skarpe og eentydige definitioner og for overhovedet at kunne nå frem til dem har vi brug for viden om disse begrebers og forestillingers historie, for en afklaring af vor egen idéhistoriske baggrund.

Disse to synspunkter kan sammenfattes i et samlende tredje: I modsætning til naturvidenskaberne, der i princippet er ahistoriske, idet deres love er eviggyldige - indtil nye opdages - er samfundsvidenskaberne historiske i den forstand, at deres generalisationer ikke kan være statiske, men må være dynamiske, på samme måde som den virkelighed, de er abstraheret fra.³⁾ At ville frakende idé- og teorihistorien relevans for den pol.videnskab er derfor ensbetydende med at overse dette vigtige aspekt i den forskning, man driver. Set udfra denne synsvinkel kan idéhistorisk forskning aldrig betegnes som spildprodukt.

Nægtes kan det imidlertid næppe, at de, der ønsker at drive idéhistorie inden for den pol.videnskabs rammer og hævder dens tilhørsforhold til politologi, tildels selv må tage ansvaret for, at der kan rejses tvivl om, hvorvidt idéhistorien ikke retteligt henhører under filosofien. Det er ikke nok at henvise til, at man beskæftiger sig med pol.idéer og teorier for at kunne placere idéhistorien uden for filosofien. Man må også kunne henvise til en fra filosofien forskellig måde at anskue problemerne på. Naturligvis må man i den pol.idéhistorie først engang vide noget om de fremstillingers indhold, man beskæftiger sig med. Opgaven må da i første omgang blive den at referere og interpretere. Her kan man følges ad med filosofien et godt stykke, hvis

3) Louis Hartz: The Problem of Political Ideas: Approaches to the Study of Politics, 1968.

man ikke ligefrem overlader det til filosoferne som de mere kompetente at levere en undersøgelse af ovennævnte karakter til brug i en idéhistorisk analyse. Der er på dette stadium for mig at se altså ingen forskel mellem filosofi og idéhistorie. Men hvis man vil hævde idéhistorien som en fra filosofien adskilt disciplin - og det mener jeg man kan og bør - må vejene skilles et eller andet steds. Og det gør de jo også. Den filosofiske analyse vil som regel fortsætte med en kritisk betragtning af den behandlede forfatters tankegang. Det vedkommer ikke på samme måde idéhistorien. Vi er ikke primært interesseret i at få at vide, hvorvidt det, Platon siger, iflg. Wittgenstein lader sig sige, hvor der foreligger en kategorifejltagelse eller hvor Lenins erkendelsesteori ikke kan holde.

Men hvad er da idéhistoriens særlige opgave og analyseform? Idéhistoriske fremstillinger vil på dette punkt ofte lade en i stikken. Det synes at være en udbredt opfattelse, at den idéhistoriske pligt er sket fyldest, når man har fået de forskellige analyser af idéer og idésystemer refereret i en kronologisk rækkefølge, således at idéhistorien ikke synes at have noget jævnyrdigt at præstere i sammenligning med filosofiens analytisk-kritiske gennemgang. Men dette råber en pauvre opfattelse af idéhistorie. Den består ikke kun i at hugge referater af relevante tankegange hos fagfilosofferne, og at placere forfatterne efter deres fødselsår.

Det egentlige idéhistoriske arbejde begynder for mig at så først, når indholdet af den pågældende idé eller teori er refereret og interpreteret. Det, der så må være idéhistoriens opgave er at placere idéen i forhold til en lang række faktorer. En af dem er givetvis tidsdimensionen som regel den næmteste, men langt fra den eneste. Forholdet til og påvirkninger fra andre idéer og forfattere må være et helt centralt punkt i en idéhistorisk analyse. Jeg har det indtryk, at man går meget let hen over dette punkt i mange idéhistoriske fremstillinger. Sociale faktorerers indflydelse, forholdet til kulturel og kultursociologisk baggrund må ligeledes være af væsentlig betydning for idéhistorien. Denne synsvinkel har en ret lang tradition fra den "historiske skole" i Tyskland over Hegel, Marx til den s.k. Wissenssoziologie.⁴⁾ Uanset om man bekender sig til den idelistiske eller social-deterministiske opfattelse af forholdet mellem idé og social omverden kan spørgsmålet meningsfuldt stilles i en idéhistorisk sammenhæng. Det må undre, at også dette aspekt i de fleste idéhistoriske fremstillinger ikke får mere end en flygtig behandling. Det kan med nogen ret hævdes, at en sådan analyseform ville kræve en betydelig grad af forhåndsviden. Det skal da heller ikke bestrides, at den ville gøre fremstillinger, der omfatter hele området lige fra Platon til vore

4) F. Zwiilmeyer: Kultursoziologie, i: Handbuch der Soziologie (Herausgeber W. Ziegenfuss), Stuttgart 1956.

dage næsten utænkelige, hvis den skal gennemføres i et forsvarligt omfang. Men mon ikke formålet her helliger midlet.

Det, idéhistorien for mig at se lider mest under, er en næsten katastrofal mangel på almindelig accepterede approaches, på teoretiske grundsynspunkter. Det længste, man når til, er at lægge referaterne ind under en vis fælles ramme. Men det er ikke identisk med og heller ikke tilstrækkelig erstatning for approaches.

Marxismen tilbød et sådant approach i form af sin teori om forholdet Unterbau - Überbau. Samtidig med at prætere at kunne give en teoretisk forklaring på idéers opståen, indhold og udvikling afgiver den også rammen for en analyse af konkrete idéer på marxistisk grundlag. Noget lignende kan ses hos f.ex. Scheler på idealistisk basis,⁵⁾ samt flere andre.⁶⁾ Hvad enten vi kan godtage deres teorier og det aspekt, de mener er det afgørende ved analysen eller ej, så skulle vi ikke se bort fra, at selve dette at søge et approach må tilskrives værdi. For at sige det rent ud: Meget af idéhistorien står i dag på samme stade som den øvrige pol.videnskab i "hyperfaktualismens"⁷⁾ velmagtsdage. Der indsamles en stor mængde materiale - nemlig fremstillinger og interpretationer af idéer, teorier osv. - uden at der eksisterer en analyseramme, der kan angive, hvorvidt denne indsamling er relevant, og uden at der gøres forsøg på at bearbejde dette materiale ud fra en særegen idéhistorisk approach. I en tid, hvor debatten om og udformninger af approaches er en væsentlig del af den øvrige pol.videnskab, plasker idéhistorien glad rundt i sit gamle farvand. Intet under at der er mange politologer, der vil lade den sejle sin egen sø for bestandig.

Så længe idé- og teorihistorien ikke har andet at tilbyde end en række referater, kronologisk ordnet, kan det ikke opfylde det, der efter min mening er dens hovedopgave, nemlig at sætte den nutidige pol.teori og forskning ind i sin historiske sammenhæng, som den politiske videnskab som socialvidenskab med tilknytning til samfundets dynamik og udvikling kræver det i modsætning til naturvidenskaberne. Så længe vil den også være i bestandig fare for at blive udelukket fra kredsen af de til politologien hørende videnskaber - til fortrydelse for dem, der anser idé- og teorihistorien for et særdeles interessant studieområde i den pol.videnskab og i længden efter min mening heller ikke til gavn for denne.

5) M. Scheler: Die Wissensformen und die Gesellschaft, Leipzig 1926.

6) Herunder f.ex. Karl Mannheim.

7) D. Easton: The Political System, New York 1958.